

Etnogrāfiskās ekspedīcijas Latvijas laukos 1924. un 2017. gadā

Kristīne Rolle

Rīgas Stradiņa universitāte, Doktorantūras nodaļa, Latvija

Ievads. No 1924. līdz 1931. gadam Pieminekļu valde (PV) organizēja visaptverošas ekspedīcijas Latvijas laukos, lai dokumentētu latviešu tradicionālās prasmes un dzīvesveidu un vāktu liecības par izzūdošām latviešu dzīvesveida parādībām. 2017. gadā Rīgas Stradiņa universitātes Sociālās antropoloģijas programmas mācībspēki un studenti sadarbībā ar Latvijas Nacionālo vēstures muzeju (LNVM) un profesionāliem fotogrāfiem uzsāka četru gadu ekspedīcijas (2017–2020), lai izpētītu PV vēsturiskajās ekspedīcijās iekļautās lauku mājas šodien un arī Latvijas lauku ģimeņu dzīvesveidu mūsdienās.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Darba mērķis ir noskaidrot, kā dažādos laikposmos ir veikti etnogrāfiskie lauka pētījumi par lauku mājsaimniecību dzīvi, kādi lauku dzīves aspekti ir bijuši pētnieku interešu lokā un kā ir mainījušās pētnieciskās metodes un pieeja lauku dzīvesveida izpētē, attīstoties sociālās antropoloģijas disciplīnai Latvijā.

Pētījuma dati tika iegūti no LNVM arhīva materiāliem un publikācijām par PV veiktajām etnogrāfiskajām ekspedīcijām Latvijas laukos no 1924. līdz 1931. gadam. Savukārt mūsdienu ekspedīciju dati ir iegūti no 2017. gadā īstenotajām ekspedīcijām Vidzemes reģiona lauku ģimeņu saimniecībās.

Rezultāti. Sākotnējie rezultāti atspoguļo, ka etnogrāfiskie lauka pētījumi pagājušajā gadsimtā bija vērsti uz vēsturisku un izzūdošu fenomenu fiksēšanu un saglabāšanu, primāri koncentrējoties uz materiālkulturālo un vēsturisko perspektīvu. Lauka darbā būtiska nozīme tika piešķirta artefaktu iegūšanai un intervijām ar tiem informantiem, kuriem tika piedēvētas plašākas zināšanas par vēsturiskajiem artefaktiem.

Savukārt 2017. gada ekspedīciju pētnieciskajā uzmanības lokā primāri ir lauku saimniecību mūsdienu prakse un dzīvesveids. Ekspedīcijās iegūtie vēsturiskie dati tiek izmantoti lauku saimniecību dzīvesveida pārmaiņu kopējā konteksta izpratnei, kā arī vēsturiskās un mūsdienu prakses mijiedarbības izpētei.

Kaut arī tematiski ekspedīcijas ietver datu iegūšanu par līdzīgām lauku mājsaimniecību dzīves jomām (radniecību, ekonomiskajām aktivitātēm, maltītēm, tautas medicīnu, svētkiem u. c.), tomēr vēsturiskajās ekspedīcijās liels uzsvars bija uz dažādu ikdienas norišu un situāciju mistisko un pārda-bisko skaidrojumu gūšanu, bet mūsdienu ekspedīcijām tas ir krietni mazāk raksturīgi.

Ekspedīciju organizatoriskajā norisē abos laikposmos ir novērojamas vairākas līdzības attiecībā uz ekspedīciju sagatavošanās priekšdarbiem; abos laikposmos pētnieki konstatējuši līdzīgu problemātiku attiecībā uz informantu piesardzību, sniedzot informāciju (piemēram, vēsturiskajās ekspedīcijās cilvēki bažījās, ka iedzīves lietu fiksēšana nozīmē viņu mantas aprakstīšanu, savukārt mūsdienās vērojama piesardzība attiecībā uz datu pieejamību valsts institūcijām). Abos laikposmos būtiski atšķiras iegūto datu uzglabāšana un personas datu aizsardzības nodrošināšana.

Vēsturiskajām ekspedīcijām ir raksturīga kolektīva datu iegūšana. Ekspedīciju ilgumu un biežumu noteica PV intereses, darba plāni un resursi. Mūsdienās lielāka nozīme ir pētnieku interesei par datu iegūšanu – vienā ģimenes saimniecībā pētnieks datu iegūšanai un novērojumu veikšanai var atgriezties arī vairākkārt vai uzturēties ilgstošu laika periodu (šī pieeja ir raksturīgāka antropoloģiskajiem pētījumiem).

Secinājumi. Muzeju-arhīvu pieejai ir raksturīga vēsturisko ekspedīciju datu iegūšana, primāri koncentrējoties uz artefaktu uzkrāšanu, izmantojot plašu kolektīvu datu ievācēju pētnieku tīklu. Savukārt mūsdienu ekspedīcijām ir raksturīga vietējā konteksta un kultūras izpratnes gūšana caur ikdienas prakses izpēti, datu iegūšanai izmantojot dziļās intervijas un novērojumus.